

Izabela Olszewska

Elementy kulturowe w tłumaczeniu powieści I.B. Singera

Studia Germanica Gedanensia 16, 51-60

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Gdańsk 2008, Nr. 16

Izabela Olszewska
Instytut Filologii Germańskiej
Uniwersytet Gdański

Elementy kulturowe w tłumaczeniu powieści I.B. Singera

Dzieje i tradycje kulturowe aszkenazyjskich Żydów odegrały do wybuchu II wojny światowej istotną rolę w procesie kontaktów językowych oraz kulturowych, zarówno jeśli chodzi o wpływ na język polski jak i na inne języki, w tym niemiecki; o kontaktach kultury żydowskiej i chrześcijańskiej świadczą liczne zapożyczenia językowe. Współcześnie jednak język jidysz używany jest w żydowskich ortodoksyjnych środowiskach w Izraelu oraz USA. Należy zatem zbadać, na ile oraz w jakim charakterze wpływy leksykalne utrzymały się we współczesnym języku polskim i niemieckim oraz jak dalece sugerują się tłumacze przy doborze ekwiwalentów stwierdzeniem prof. Adamczyk-Garbowskiej (1994: 126), że „współczesny polski czytelnik, sięgający po utwory Singera, wie bardzo niewiele o rzeczywistości opisywanej przez pisarza“.

Dlatego też zamierzam na przykładzie tekstów tłumaczonych na język polski i niemiecki scharakteryzować elementy judaizmu oraz języka jidysz będące pozostałością wcześniejszych kontaktów językowo-kulturowych, a także przedstawić sposób tłumaczenia tychże elementów, ze szczególnym uwzględnieniem procedur stosowanych w przekładzie realiów żydowskich. W swoich badaniach zastosowałam metodę porównawczą, dokonując analizy tekstów I.B. Singera¹ w języku angielskim oraz ich przekładów na język polski i niemiecki. O wyborze materiału empirycznego zadecydowały przede wszystkim znajdujące się w tekstach literackich opisy życia codziennego, zarówno przed- jak i powojennego aszkenazyjskich Żydów w Polsce i w Ameryce, ich kultury, obyczajów oraz języka a także fakt, iż omawiane teksty Singera ukazały się pierwotnie w języku jidysz, i dopiero później w angielskiej wersji językowej, która stanowiła tekst wyjściowy wszystkich tłumaczeń na języki obce². Istotnym kryterium był również

¹ Określanego też mianem pisarza amerykańskiego, tworzącego w jidysz” BHE (T20; 1995: 311): „amerikanischer Schriftsteller jiddischer Sprache”.

² Należy rozróżnić tutaj pomiędzy czytelnikiem żydowskim a czytelnikiem nieżydowskim. Adamczyk-Garbowska (2002: 18–19) wyjaśnia tenże podział w następujący sposób: „The Yiddish addressee has a background in Yiddish literature, Jewish lore and Judaism and is generally more

fakt, iż, jak to słusznie stwierdza Geller (1994:124), „I.B. Singer był ostatnim współcześnie żyjącym klasykiem literatury w języku jidysz. Skoro uznany został za klasyka, jego język staje się językiem normotwórczym”³.

Analizowane przeze mnie utwory to: „*Urząd mojego ojca*”, określane jako literacka biografia pisarza, czyli wspomnienie dzieciństwa spędzonego przede wszystkim w Warszawie, w kamienicy przy ulicy Krochmalnej; „*Sztukmistrz z Lublina*” – opowieść o wędrownym żydowskim cyrkowcu, który początkowo dość swobodnie traktuje nakazy swojej religii, później jednak przechodzi wewnętrzną przemianę i wybiera żywot pustelnika. Kolejna powieść – to „*Szosza*”, czyli historia trudnej miłości i jeszcze trudniejszych wyborów życiowych, natomiast „*Meszuge*” – jak wskazuje sam tytuł – to opowieść o szaleństwie, obłąkaniu w jakim znajduje się świat i tym samym główni bohaterowie książki. W „*Cieniach nad rzeką Hudson*” autor opisał rzeczywistość amerykańskich Żydów, którzy uniknęli Holocaustu.

O tłumaczeniu judaizmów Adamczyk-Garbowska (1993: 7) wypowiada się następująco:

„Tłumacz musi wyobrazić sobie realia, o jakich pisze Singer, i dobrać odpowiednie słowa. Często w języku angielskim nie ma właściwych terminów, natomiast w polskim można znaleźć je bez trudu. Wieki współżycia Polaków i Żydów, mimo, że mieszkali częściej obok siebie niż razem, wpłynęły na wzajemne przenikanie się języków polskiego i jidysz. Dlatego więc *pudding* to nie *zapiekanka*, tylko „kugel”; *bath* to nie *wanna*, lecz „mykwa”; *beadle* to nie *kancelista*, lecz „szames”.

Nieco krytyczniej odnosi się do tego aspektu Paweł Hertz (2005: 316), który tak analizuje swoje decyzje translatorskie w tłumaczeniu na język polski „*Opowieści chasydów*” Martina Bubera:

„Pisarze polscy, nawet najżyczliwiej dla tego środowiska usposobieni, wprowadzili znaczną liczbę wyrazów, nie wnikając głębiej w ich treść i poprzez żydowski najczęściej, w sposób zdeformowany brzmieniowo i graficznie, utrwalili w naszym słownictwie takie określenia jak *tates* czy *cyces*. Te śmiesznie brzmiące wyrazy są jednak wielkiej powagi. Znajdując w tekście Bubera wiele owych realiów, starałem się utrzymać je w kręgu powagi, która im przystoi. Szedłem więc śladem tłumaczy Pisma Świętego [...]. Ogólną więc tendencją było unikanie ustalonych w polszczyźnie „judaizmów”, uprawnionych oczywiście, lecz tu nie nadających się, moim zdaniem, do użycia”.

---

traditional in his or her literary tastes, but more importantly such a reader constantly confronts the described reality with his knowledge and first-hand experience [...]. The English addressee, on the other hand, will treat the East European reality as a fairly exotic novelty. He or she will be mainly interested in the general message and tend to read Singer`s fiction in a more universal and symbolic way”.

³ Dzięki przekładom z języka angielskiego i literackiej Nagrodzie Nobla Singer stał się popularnym autorem, co przelożyło się na dostępność jego książek na polskim i niemieckim rynku.

Do najczęstszych procedur translatorycznych⁴ stosowanych w tłumaczeniu elementów kulturowych należą: **zapożyczenie** czyli „zachowanie w tekście docelowym słowa lub wyrażenia, należącego do języka wyjściowego, ponieważ język docelowy nie dysponuje odpowiednim ekwiwalentem” (Tomaszkiewicz 2006: 124). W przypadku tłumaczenia Singera można mówić raczej o specyficznym zastosowaniu tej techniki, ponieważ elementy kultury żydowskiej nie są dla polskiego i niemieckiego czytelnika elementami całkowicie obcymi, gdyż zapożyczone zostały już znacznie wcześniej. Dlatego też mówimy tutaj nie o tłumaczeniu, lecz o zastępowaniu elementu tekstu języka wyjściowego odpowiednim elementem języka tekstu docelowego. Pamiętać należy także, iż judaica zarówno w języku wyjściowym angielskim, jak i w językach docelowych są elementami kultury obcej i definiowane są jako *wtręty obcojęzyczne* (Bednarczyk 2002) lub inaczej *elementy kultury trzeciej* (Urbanek 2002). Występują zatem w tekście wyjściowym i docelowym w formie transkrybowanej z języka hebrajskiego bądź jidysz. Kolejnymi procedurami są **adaptacja** rozumiana jako „zastąpienie pewnej rzeczywistości społeczno-kulturowej języka docelowego przez element rzeczywistości, charakterystyczny dla kultury docelowej” (Tomaszkiewicz 2006: 22), **uzupełnienie**⁵ czyli wprowadzenie do tekstu docelowego dodatkowych informacji, które nie istnieją w tekście wyjściowym (jest bardzo często stosowaną techniką w przekładzie powieści Singera); oraz **opuszczenie** – definiowane przez Tomaszkiwicz (2002: 72) jako „błąd tłumaczeniowy, polegający na opuszczeniu w tekście docelowym, bez wyraźnych przyczyn, jakiegoś fragmentu tekstu wyjściowego”. W przypadku tłumaczeń judaizmów opuszczenia zauważalne są w ilościach śladowych, przeważnie w tekstach tłumaczonych na język niemiecki. Prawie we wszystkich tekstach docelowych występowały **przypisy tłumacza** definiowane przez Tomaszkiwicz (2002: 79) jako „wprowadzenie do tekstu docelowego przez tłumacza dodatkowych informacji, które „najczęściej dotyczą faktów kulturowych i cywilizacyjnych, ocenionych jako nieprzekładalne i zwykle nieznanne adresatom przekładu.” W przypadku tłumaczeń I.B. Singera elementy kulturowe wyjaśniane były w słowniczkach umieszczonych na końcu książki; ostatnią techniką jest **stylizacja** rozumiana jako „świadome wykorzystanie w tekście określonych środków językowych tworzących całość pod względem funkcjonalno-estetycznym” (Lukszyn 1998:309), która

⁴ Zwanych inaczej *techniką tłumaczeniową* (Tomaszkiewicz 2006, Snell-Hornby 1999) czyli „decyzje jednostkowe tłumacza, dotyczące poszczególnych segmentów tekstu, analizowanych w mikrokontekście” (Tomaszkiewicz 2006: 95), które rozumiane są tutaj w odróżnieniu do strategii tłumaczenia, „która determinuje postępowanie globalne tłumacza w stosunku do określonego tekstu” (ibidem).

⁵ Oczywiście kwestią dyskusyjną jest tutaj rozróżnienie pomiędzy *eksplicytacją* (rozumiana jako „rezultat pewnego rozwinięcia, wprowadzającego do tekstu docelowego dodatkowe informacje semantyczne, które nie istnieją w tekście wyjściowym” (Tomaszkiewicz 2006: 37) a *uzupełnieniem*, które traktowane jest jako „błąd tłumaczeniowy polegający na dodaniu w sposób nieuzasadniony w tekście docelowym pewnych zbędnych elementów informacji [...] Zdaniem Tomaszkiwicz (2006: 113) „nie należy utożsamiać uzupełnienia z eksplicytacją, która bywa uzasadniona”.

dominowała w tekstach niemieckich (stylizacja na język jidysz i hebrajski). Zastosowanie technik translatorskich zaprezentuję na przykładzie wybranych zwrotów z zakresu *kaszut*, czyli żydowskich reguł żywieniowych oraz kuchni żydowskiej, których kulturowa specyfika znana jest zarówno polskiemu jak i niemieckiemu czytelnikowi raczej w ograniczonym wymiarze i kojarzy się przede wszystkim z takimi wyrażeniami jak *koszerny* czy *maca*, natomiast określenia jak np. *chałka* raczej z kuchnią rodzimą. Jak słusznie stwierdza Tadeusz Barowicz, autor książki *Kuchnia żydowska*:

„Wiele potraw, które dziś uważamy za żydowskie, nie należy wyłącznie do żydowskiej kultury kulinarnej. Gołąbki, tradycyjne danie żydowskie, jest bardzo powszechne we Wschodniej Europie. Bliny i pyzy lub knedle, są znane wszystkim Niemcom, nie tylko tym pochodzenia żydowskiego. Jednak połączenie tych różnorodnych potraw w jeden styl gotowania wraz z naszymi własnymi innowacjami tworzy kuchnię żydowską”.

Nazwy egzotyczne jak: *chamec*, *charoset* bądź *cymes* znalazły w tekstach docelowych także swoje odpowiedniki w formie zapożyczeń, opisu lub adaptacji. Terminy *koszerny*⁶ i *trefny* pojawiały się w utworach literackich, zarówno w angielskim oryginale, jak i w tłumaczeniach najczęściej jako internacjonalizmy *kosher*, *koszerny*, *kocher*, *tref*, *trefny*, *trejfe*, przy czym stylizacja językowa widoczna jest przede wszystkim w tłumaczeniu niemieckim. Formy opisowe *nieczysty*, *niekoszerny*, *etwas Unreines*, *Unkoscheres* czy *verbotene Speise* `potrawa zakazana´ stosowane były sporadycznie, niemal zawsze jako odzwierciedlenie angielskiego oryginału. W przypadku zwrotu *glatt kosher-lemehadrin min hamehadrin* zauważamy w polskim tłumaczeniu redukcję do *całkowicie koszerny*, natomiast w wersji niemieckiej pozostaje zgodnie z tekstem wyjściowym *absolut kosher-lemehadrin min hamehadrin*.

Maca, czyli „suche, pozbawione wody, płaskie placki z niekwaszonego ciasta” (PSJ/T2 2003: 77) występuje w angielskiej wersji w formie opisowej *leavened bread* `chleb zaczynowy`, rzadziej jako *matzoh*. W tłumaczeniach słusznie użyto zwrotu *maca/Mazze*, zachowując koloryt tekstu. Wyjątek stanowią w tej grupie angielskie sformułowania *matzo dumplings* i *matzo-meal pancakes*. W polskiej wersji użyto adaptacji kluseczki oraz parafrazy *pieczone kluseczki z mięsem*, natomiast w tekście niemieckim tłumacz oddał całkowicie koloryt kultury żydowskiej poprzez stylizację na język jidysz *Chremsel*, bądź częściowo poprzez *Mazze Klößchen*.

Nazwy potraw takich jak *cymes* oraz *gefilte fisz* pochodzą wprawdzie z niemieckiego ale znane są za pośrednictwem języka jidysz. „Potrawa złożona z warzyw i owoców, zaliczana do deserów bądź ciepłych dań owocowo-warzywnych” (PSJ/T1 2003: 304) to *cymes*, który w wersji angielskiej pojawiał

⁶ Pochodzi on od hebr. *kaszer* czyli `nadający się, właściwy, odpowiedni; w jidysz *koszer* używany jest w odniesieniu do czystości rytualnej, koszerności oraz *trefny* (wyraz spolszczony, „pochodzący od hebrajskiego *trefa* oznaczającego `zwierzę rozszarpane przez dzikie bestie´”) z czasem używany jako opozycja do *kaszer*, w jidysz *trejfe* (PSJ/T2 2003: 736).

się w formie opisowej *candied fruits* `kandyzowane owoce`, *candied carrots* `kandyzowane marchewki` lub po prostu *carrots* `marchewki` przetłumaczony został na język polski właśnie jako *cymes*⁷, natomiast w niemieckiej wersji językowej za wzorem angielskim użyto zwrotu: *kandierte Früchte*, *kandierte Karotten* i *Mohrrüben*. Aszkenazyjskie potrawy *gefilte fisz* i *gefilte kischkes* pojawiają się w angielskiej wersji językowej jako *gefilte fish* i *stuffed derma*. Stylizacja na język jidysz widoczna jest tylko w niemieckim tłumaczeniu: *gefillte/gefilte Fisch* i *gefillte Kischkes* lub *gefilltes Heldsl*. W polskim tekście zauważamy neutralne kulturowo *faszerowaną gęsią szyjkę* i *faszerowaną rybę*, bądź zredukowaną formę *kiszka* i *ryba*.

Innym przykładem tłumaczenia elementów kulturowych jest znajdująca się w angielskim tekście *challah*, która w języku polskim znana jest jako „pleciona bułka” *chała* lub *chałka* i w takiej wersji pojawia się w tłumaczeniu. W tekstach niemieckich mamy do czynienia z całą paletą zwrotów, poczynając od zniemczonej formy *Chale* (pisownia z wielkiej litery), bądź stylizowanej na język jidysz, pisanej z małej litery *chale*, poprzez adaptację *Weißbrotopf* `biały pleciony chleb`, lub *Sabbatlaibe* `bochenki szabatowe, na *chale*, *trockenes, weißes Sabbatbrot* `chale, suchy, biały chleb szabatowy` kończąc. W jednym z tekstów pojawia się nawet *Barches*- odpowiednik chałki w zachodnim jidysz.

W przypadku spożywanych podczas szabat *kugla* czyli „potrawy podobnej do znanego w kuchni anglosaskiej puddingu (lub zapiekanki), której podstawowe składniki to masa z tartych ziemniaków, makaronu lub pieczywa, mąki, ryżu czy kaszy z różnymi dodatkami” (PSJ/T1 2003: 845) czy *czulentu* jest to także „rodzaj zapiekanki z mięsem, złożonej z wielu różnych składników, dobieranych w zależności od tradycji lokalnych” (PSJ/T1 2003: 310) tłumaczenie nie stanowiło dużego problemu, o ile w tekście oryginału obecne były egzotyzymy *kugel* bądź *kugel*. Ciekawie jednak zinterpretowano formy opisowe obu potraw: angielskie *sabbath stew*, to czasem *szabatowy czulent* bądź zniemczony *Tscholent*, a czasem *der Kugel für den Sabat*. Nie uznałabym tego jednak za błąd w interpretacji, ponieważ obie potrawy spożywane były zwyczajowo podczas szabat a kontekst angielski nie pozwala na dokładne sprecyzowanie rodzaju potrawy. Inne formy to opis bądź adaptacja, występujące w niemieckiej wersji tłumaczenia: *Sabbath pudding* to *Nudelauflauf mit Fleisch* `zapiekanka makaronowa z mięsem` lub stylizowane na angielskie *noddle pudding* – *Nudelpudding*.

Charoset definiowany jest jako „jedna z potraw podawanych podczas sederu, rodzaj pasty, w której macza się gorzkie ziola” (PSJ/ T1 2003: 274) pojawiła się w oryginale angielskim w dwóch formach: jako egzotyczne *kah-roses* (stylizowane na język hebrajski i zapisany kursywą) lub w formie opisowej jako *sweetener of the bitter herbs*. Natomiast w tłumaczeniach zauważamy tylko i wyłącznie formy egzotyczne *charoset* (wyraz zapisany kursywą

⁷ Ciekawą formę stanowi w polskim tłumaczeniu *cymes* z *marchewką*. Tłumacz słusznie rozpoznał potrawę żydowską, jednak poczuł się niepotrzebnie zobowiązany do użycia za wzorem angielskim słowa *marchewka*.

i odnotowany w słowniczku) lub też po prostu *charoset* w języku polskim i stylizowany na język jidysz *charojssess* (także zapisany kursywą, z małej litery i odnotowany w słowniczku) bądź zniemczone *Charausses* (wyjaśniony w słowniczku).

Chamec, to „pojęcie odnoszące się do wszelkiego rodzaju ciasta wytworzonego z pięciu rodzajów ziarna: pszenicy, jęczmienia, żyta, orkisz i owsa, jak również produktów zawierających minimalną choćby jego domieszkę” PSJ/T1 (2003: 270). W oryginale występuje zapożyczony z języka hebrajskiego *hametz* lub forma opisowa *leavened dough* `ciasto zaczynowe`. W polskim przekładzie pojawia się *chamec* (wyjaśniony w słowniczku) bądź stylizowany na język jidysz *chumec* (także wyjaśniony w słowniczku), czy też opis bezpośrednio w tekście *chamec, czyli rzeczy niedozwolone w żydowskim gospodarstwie podczas Pesach*. W języku niemieckim występuje obok zapożyczenia *Chametz* jego odpowiednik *Sauerteig*.

Podsumowując chciałabym stwierdzić, iż w tłumaczeniu elementów kulturowych nie stosowano ani jednakowej ani jednolitej procedury. Na podstawie omówionych przykładów zauważyć można jednak tendencję do zamieszczania w tekstach docelowych żydowskich elementów kulturowych w formie zapożyczeń, którą Maria Brzezina (1986: 104) wyjaśnia na przykładzie tłumaczeń na język polski w następujący sposób:

„Kultura polska współżyła przez tysiąclecie z kulturą żydowską na tym samym terenie i w języku literatury polskiej iudaica są na tyle zakorzenione, iż nie wypada zrywać z dotychczasową tradycją, tym bardziej, że niekiedy tłumacze proponują niezbyt trafne ekwiwalenty popularnych iudaiców”

Stosowanie zatem w tekstach docelowych judaików (nawet jeśli są one wyjaśniane bezpośrednio w tekście, bądź w słowniczku na końcu książki) to nie tylko strategia tłumacza zastosowana celem upiększenia lub egzotykcji tekstu ale także dowód na to, iż realia żydowskie nie do końca są obce przeciętnemu polskiemu czy niemieckiemu czytelnikowi, dzięki czemu o frazie „utracone w tłumaczeniu” w przypadku w/w tekstów Singera raczej nie może być mowy.

Wybrane przekłady elementów kulturowych

ANGIELSKI	POLSKI	NIEMIECKI
kosher; kosher; <i>glatt kosher-lemehadrin min hamehadrin;</i> unclean; unkosher; <i>tref;</i> <i>trayf;</i> <i>treyf;</i> <i>tref-unclean; tref;</i> forbidden food;	koszerne; koszer (P) ¹ ; całkowicie koszerne (P); nieczyste; niekoszerne; trefny; trefny; trefna; trefny- nieczysty; trefny; niekoszerna żywność;	koscher; koscher (P) absolut kosher- <i>lemehadrin min hamehadrin;</i> koscher; etwas Unreines; Unkoscheres; <i>trajfe;</i> -----; trejfe (P); <i>trejfe-unrein; trejfe;</i> verbotene Speisen;
matzoh; matzohs; matzo dumplings; matzo-meal pancakes;	maca -----; kluseczki; pieczone kluseczki z mięsem;	Matzen Mazze; Mazze Klößchen; Chremsel (P);
stuffed derma; stuffed derma; stuffed derma; stuffed a derma; gefilte fish; gefilte fish;	kiszka; nadziewana kiszka; faszerowana gęsia szyjka; nadziewać gęsią szyjkę; faszerowana ryba; ryba;	gefillte Kischkes (P); gefilltes Heldsl (P); -----; Tierhaut füllen; gefillte Fisch; gefilte Fisch;
candied fruits; candied carrots; carrots;	cymes; cymes; cymes z marchewką;	kandierte Früchte; kandierte Karotten; Mohrrüben;
challah; challah; challah Purim challah; braided Sabbath loaves; Sabbath loaves;	chała; chała; -----; purimowe chały; szabasowa chała; szabatowe chały;	Barches; Challes (P); <i>chale;</i> Purim-Chale (P); Challes (P); Sabbatlaibe;

¹ (P) – przypis/wyjaśnienie tłumacza bądź wydawcy.

<i>kugel</i> ; kugel; noodle pudding; Sabbath stew; Sabbath pudding; pudding; pudding; noodle pudding; prune stew ² ;	kugel (P); -----; kugel; szabasowy czulent; szabasowy kugel; kugel; kugel; kugel; kugel z suszonymi śliwkami;	<i>kugl</i> (P); > Kugel<; Nudelaufwurf mit Fleisch; der Kugl für den Sabbat (P); Kugl (P); Pudding; Pudding; Nudelpudding oder- aufwurf; Pflaumenmus;
<i>cholent</i> ; <i>cholent</i> ; <i>cholent</i> ; <i>cholent</i> , the Sabbath stew; Sabbath stew; Sabbath stew;	czulent (P); czulent; czulent; szabasowy czulent; szabasowy czulent; szabasowy czulent;	<i>tscholent</i> (P); Tscholentmahl; Tscholent; Tscholent; Tscholent; der Kugl für den Sabbat (P);
<i>kharoses</i> ; sweetener of the bitter herbs;	<i>charošet</i> (P) charošet;	<i>charojsses</i> (P); Charausses (P)
hametz; hametz; leavened dough;	chamec; chamec, czyli rzeczy niedozwolone w żydowskim gospodarstwie podczas Pesach; chumec (P);	Chametz; Chamez; Sauerteig;

² *Prune stew* w wydaniu w języku jidysz to *kompot ze śliwek*. Tłumacz nie rozpoznał napoju; w wersji polskiej pojawia się *kugel* a więc potrawa (tłumacz zapewne skojarzył fakt, iż *kugel* w jednej ze swoich wersji może być potrawą z owoców), natomiast w języku niemiecki pojawia się bezpieczny, neutralny *Pflaumenmus*.

Źródła

- Singer I.B. (1966): *In My Father`s Court*. Farrar, Straus and Giroux, New York.
 Singer I.B. (2004): *Urząd mojego ojca*. MUZA 2004, Warszawa.
 Singer I.B. (2002): *Mein Vater der Rabbi*. Rowohlt Verlag 2002, Hamburg.
 Singer I.B. (1978): *Shosha*. Fawcett Crest Books, New York.
 Singer I.B. (2001): *Szosza*. MUZA, Warszawa.
 Singer I.B. (2003): *Schoscha*. Deutscher Taschenbuch Verlag, München.
 Singer I.B. (1968): *The Magician of Lublin*. Bantam Books, New York.
 Singer I.B. (1988): *Sztukmistrz z Lublina*. Kolekcja Gazety Wyborczej, EU.
 Singer I.B. (2003): *Der Zauberer von Lublin*. Rowohlt Verlag, Hamburg.
 Singer I.B. (1994): *Meshugah*. Farrar, Straus and Giroux, New York.
 Singer I.B., (2004): *Meszuge*. MUZA, Warszawa.

- Singer I.B. (2000): *Meschugge*. Deutscher Taschenbuch Verlag, München.
- Singer I.B. (1999): *Shadows on the Hudson*. A Plume Book, New York.
- Singer I.B. (2000): *Cienie nad rzeką Hudson*. MUZA, Warszawa.
- Singer I.B. (2000): *Schatten über dem Hudson*. Deutscher Taschenbuch Verlag, München.

Literatura

- Adamczyk-Garbowska M. (1988): *Polskie tłumaczenia angielskiej literatury dziecięcej. Problem krytyki przekładu*. Wydawnictwo Ossolińskich, Wrocław.
- Adamczyk-Garbowska M. (1994): *Polska Isaaca Bashevisa Singera. Rozstanie i powrót*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Adamczyk-Garbowska M. (1996): Związki literackie Isaaca Bashevisa Singera, [w:] Łoch E. (red.): *Literackie portrety Żydów*. Wydawnictwo UMCS, Lublin .
- Adamczyk-Garbowska M. (2002): The beginning as an end: early Polish history in Isaac Bashevis Singer`s *Der Kenig fun di felder* (The king of the fields), [w:] *Slavic Almanac*, vol. 8 (No. 11). University of South Africa.
- Adamczyk-Garbowska M. (2004): *Odcienie Tożsamości. Literatura Żydowska jako zjawisko wielojęzyczne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Adamczyk-Garbowska M., Wróblewski B. (red.) (2005): *Biłgoraj czyli raj. Rodzina Singerów i świat, którego już nie ma*. Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- Adamczyk-Garbowska M. (2002): I.B. Singer`s Works in Yiddish and English: The Language and the Addressee, [w:] Denman H. (red.): *Isaac Bashevis Singer: His work and his world*. Brill Leiden, Boston.
- Barowicz T., (2007) *Kuchnia żydowska*. Klub dla Ciebie, Warszawa.
- Bednarczyk A. (2002): *Kulturowe aspekty przekładu literackiego*. Wydawnictwo Śląsk, Katowice.
- Borzymińska Z., Żbikowski A. (2003): *Polski Słownik Judaistyczny*. T. 1/2 (PSJ). Prószyński i S-ka, Warszawa.
- Brockhaus Enzyklopädie (BHE) in vierundzwanzig Bänden (1996) Brockhaus, Leipzig-Mannheim.
- Brzezina M. (1986): *Polszczyzna Żydów*. PWN, Warszawa-Kraków.
- Buber M. (2005): *Opowieści Chasydów*. Wydawnictwo Polskiej Prowincji Dominikanów W drodze, Poznań oraz Fundacja Zeszytów Literackich, Warszawa.
- Geller E. (2003): Jiddisch in Forschung und Wirklichkeit, [w:] *Convivium* 2003. DAAD, Bonn, 235-254.
- Geller E. (1994): *Jidysz – język Żydów polskich*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Henschelmann K. (1986): *Technik des Übersetzens*. Französisch-Deutsch. Quelle & Meyer, Heidelberg.
- Kameraz-Kos N. (1997): *Święta i obyczaje żydowskie*. Cyklady, Warszawa.
- Kątny A. (2007): Zu den deutschen Entlehnungen in der kulinarischen Lexik des Polnischen, [w:] F. Grucza et al. (Hrsg.): *Germanistische Wahrnehmungen der*

- Multimedialität, Multilingualität und Multikulturalität*. Euro-Edukacja, Warszawa.
- Koller W. (2004): *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Quelle & Meyer Verlag, Wiebelsheim.
- Lewicki R. (2000): *Obcość w odbiorze przekładu*. Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- Lukszyn I. (1998): *Tezaurus terminologii translatorycznej*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Pisarska A., Tomaszkiwicz T. (1998): *Współczesne tendencje przekładoznawcze*. Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Stern H. (2000): *Wörterbuch zum jiddischen Lehnwortschatz in den deutschen Dialekten*. Max Niemeyer Verlag, Tübingen.
- Snell-Hornby M. (1999): *Handbuch Translation*. Stauffenburg-Verlag, Tübingen.
- Tuszyńska A. (2002): *Singer. Pejzaże pamięci*. MUZA S.A., Warszawa.
- Tomaszkiwicz T. (2006): *Terminologia tłumaczenia*. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Urbanek D. (2002): *Elementy trzeciej kultury w procesie przekładu*, [w:] R. Lewicki (red.): *Przekład – język – kultura*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin

Kulturelemente in der Übersetzung der Romane von I.B. Singer Zusammenfassung

Das Zusammenleben der aschkenasischen Juden und der christlichen Welt in Mitteleuropa war seit Jahrhunderten bis zum Zweiten Weltkrieg der natürliche Grund zum gegenseitigen Austausch im Bereich der Kultur und der Sprache. Sowohl den polnischen als auch den deutschen Einheimischen waren die jüdischen Realien, vor allem aus den alltäglichen Kontakten, bekannt. Heute ist leider der jiddisch-deutsche Kontakt die Geschichte. Das gleiche betrifft natürlich die jüdisch-polnischen Beziehungen und obwohl gegenwärtig die Tendenz zur Wiederbelebung der jüdischen Kultur zu sehen ist, assoziieren die Mitteleuropäer das Judentum eher als etwas Exotisches als Einheimisches. In meinem Beitrag wird der Versuch unternommen, die Spuren des jiddischen/jüdischen Wortschatzes, sowie der aschkenasischen Kultur zu untersuchen – dies geschah am Beispiel ausgewählter Werke der jiddischen Literatur und deren Übersetzungen ins Deutsche und Polnische.